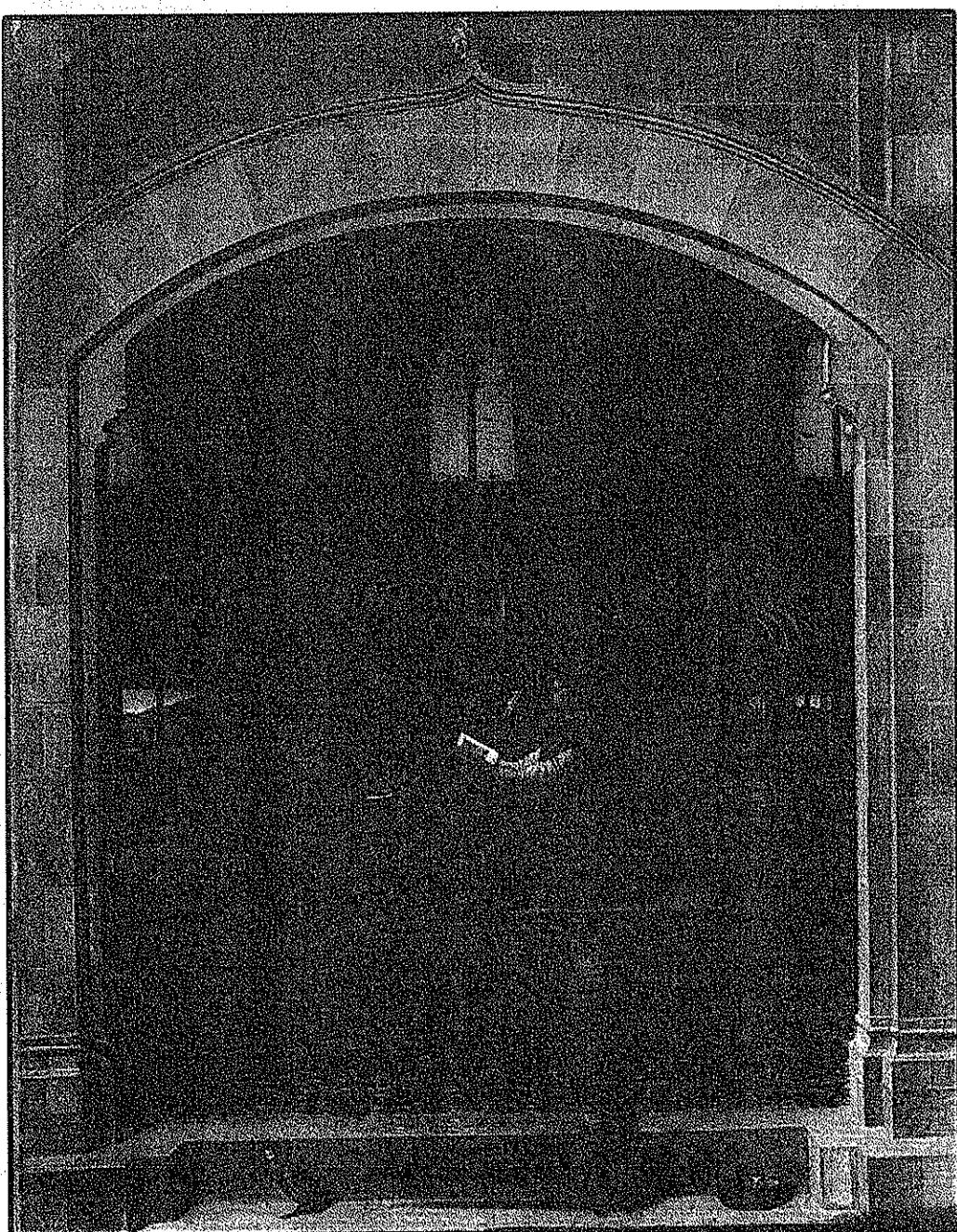

Hazırlayan: Cengiz Ertem

LITERA

EDEBİYAT YAZILARI

Cilt: 30

Hazırlayan:

Cengiz Ertem

LITTERA
EDEBİYAT YAZILARI

CILT/VOLUME: XXX

LITTERA ORTAK KİTAP 30

Dünya Edebiyatları Araştırma ve İnceleme Ortak Kitabı
Revue d'études et recherches sur les littératures du monde
Journal for the Study and Research of World Literatures

Genel Yayın Yönetmeni/Editeur/Editor

Prof. Dr. Cengiz Ertem

Yayın Kurulu/Comité de publication/Editorial Board

Prof. Dr. Olcay Önertoy, Prof. Dr. Tuna Ertem, Metin Turan, Prof. Dr. Berrin Aksoy,
Doç. Dr. Nazan Tutaş

Danışma Kurulu/Comité consultatif/Advisory Board

Prof. Dr. Sevda Şener (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Gürsel Aytaç (Ankara Üniversitesi),
Prof. Dr. Ayşegül Yüksel (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Alain Goulet (Caen Üniversitesi-Fransa)
Prof. Dr. Tuğrul İnal (Ufuk Üniversitesi), Prof. Dr. Oya Batum Menteşe (Atılım Üniversitesi),
Prof. Dr. Michel L.Bureau (CIRMSB-Portekiz) Prof. Dr. Tanju İnal (Bilkent Üniversitesi),
Prof. Dr. Damien Zanone (Stendhal Üniversitesi-Grenoble 3 -Fransa), Prof.
Dr. Belgin Elbir

Hakemler/Comité scientifique/Scientific Committee

Prof. Dr. Olcay Önertoy (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Belgin Elbir (Atılım Üniversitesi),
Prof. Dr. Altan Aykut (Beykent Üniversitesi), Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam (Hacettepe Üniversitesi),
Prof. Dr. Onur Bilge Kula (Kültür Bakanlığı-Hacettepe Üniversitesi), Prof. Dr. Pulat Otkan (Ankara Üniversitesi),
Prof. Dr. Korhan Kaya (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Kemal Özmen (Hacettepe Üniversitesi),
Prof. Dr. Ali Kaş (Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Ertuğrul Önalp (Ankara Üniversitesi),
Prof. Dr. Tuna Ertem (Atılım Üniversitesi), Prof. Dr. Zeynep Günal (Gazi Üniversitesi),
Prof. Dr. İsmail Kaya (Doğu Üniversitesi), Prof. Dr. Arzu Etensel İldem (Ankara Üniversitesi),
Prof. Dr. Melek Dosay Gökdoğan (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Lerzan Gültekin (Atılım Üniversitesi),
Prof. Dr. Sema Ege (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Nedim Kula (Ankara Üniversitesi),
Prof. Dr. Hale Toledo, Prof. Dr. Osman Toklu (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Cengiz Ertem (Ufuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayten Er (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Nil Ünsal (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Necati Küthü,
Doç. Dr. Ünal Kaya (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Selda Öndül (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Şebnem Atakan (Ankara Üniversitesi),
Yrd. Doç. Dr. Trevor Hope (Yaşar Üniversitesi), Prof. Dr. Nursel İçöz (Orta Doğu Teknik Üniversitesi),
Doç. Dr. Ender Ateşman (Hacettepe Üniversitesi), Doç. Dr. Nazan Tutaş (Ankara Üniversitesi),
Prof. Dr. Ayşe Pamir Dietrich (Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Nevin Özkan (Ankara Üniversitesi),
Doç. Dr. Özlem Parer (Gazi Üniversitesi), Prof. Dr. Ufuk Ege (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Battal Arvası (Ankara Üniversitesi),
Prof. Dr. Bülent Okay (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Ahmet Kocaman (Ufuk Üniversitesi),
Prof. Dr. Dursun Zengin (Ankara Üniversitesi), Doç. Dr. Seda Köycü (Ankara Üniversitesi),
Doç. Dr. Sabire Arik (Ankara Üniversitesi)

LITTERA Edebiyat Yazları MLA (Modern Language Association of America) International Bibliography'de yer almaktadır.

L'ouvrage collectif **LITTERA Edebiyat Yazları** est cité dans l'index de MLA (Modern Language Association of America).

LITTERA Edebiyat Yazları is a refereed publication indexed in the MLA International Bibliography.

LITTERA Edebiyat Yazları'nda yayımlanan yazılar, Yayın Yönetmeni'nden ya da Yayın Kurulu'ndan izin alınmaksızın, başka bir yerde yayımlanamaz. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir, Ortak Kitap'ı bağlamaz.

Articles publiés dans **LITTERA Edebiyat Yazları** ne doivent pas être publiés ailleurs sans l'autorisation de l'Editeur ou du Comité de Publication. La responsabilité des articles incombe aux auteurs, l'organisme éditeur de l'Ouvrage Collectif n'est aucunement responsable.

An article published in **LITTERA Edebiyat Yazları** may not be published elsewhere without the permission of the Editor or the Editorial Board. The responsibility of the published articles rests with authors.

Bu Ortak Kitap Fransız Büyükelçiliği Kültür Servisi'nin katkılarıyla yayımlanmıştır.

Cet Ouvrage Collectif a paru avec le soutien du Service Culturel de l'Ambassade de France.

The publication of this book of Collected Essays owes much to the contribution of the Cultural Department of the French Embassy.

ISBN:978-605-4616-79-4

Yazışma Adresi/Adresse de correspondance/Address of correspondence

Belgegeçer-Télécopie-Fax: (0312.467 01 39)

e-posta-e-mail: ertem@hacettepe.edu.tr

Web: littera.hacettepe.edu.tr

Basım Tarihi/Date d'impression/Date of print: Haziran /Juin/June 2012

Baskı-Impression/Print: Sarıyıldız Ofset İVOGSAN Ağaç işleri Sitesi 523.

Sokak No:31 Yenimahalle / Ankara Tel: 0312-395 99 94

İÇİNDEKİLER
SOMMAIRE/CONTENTS

Alman Edebiyatı / Littérature allemande / German Literature

Kenan Öncü

Die mutter-tochter-beziehung in elke heidenreichs novelle „die liebe“ 7

Mutlu Er

Der Mediensemiotische Ansatz beim Dekodieren der Ikone in den Werbungen 15

Fransız Edebiyatı, Dili ve Kültürü

Littérature, Langue et Culture françaises / French Literature, Language and Culture

Tuna Ertem

Lamartine’in İzmir Serüveni 25

Ayten Er

Quasi-Monologlardan Oluşan Bir Oyun: L’Heritage (Miras) 33

Gül Tekay Baysan

Réflexions sur Travail de zola : II. La Crêcherie – vers la naissance de l’espoir 41

Nurmelek Demir

Suat Derviş : Un Intellectuel francophone de la Turquie moderne 49

Ümran Türkyılmaz

André Malraux’nun Büyük Yol ’unda Sömürgecilik 59

Çağrı Eroğlu

*Possibilités de vues, possibilités d’écriture: Fictions autobiographiques
d’Hélène Cixous* 65

Melek Alpar

*L’Utilisation du texte littéraire en didactique du FLE dans la perspective actionnelle:
“Adosphère 3”* 75

Kerime Yılmaz

Complexités du Français par rapport au Turc 87

İngiliz Edebiyatı / Littérature anglaise / English Literature

Sema Ege

*The Lonely Voyagers at the “Salted Death”: From Shakespeare to Darwin,
From Coleridge to Melville, From Defoe and Swift to Poe and Conrad* 97

İspanyol Edebiyatı / Littérature espagnole / Spanish Literature

Şebnem Atakan

Ramón J. Sender’den İhanet Üzerine Bir Başyapıt: Bir İspanyol Köylüsüne Ağıt 113

Olcay Öztunah

Jaime Siles’in Şiirinde ‘Sessizliğin’ İfadesi 119

Rus Edebiyatı/Littérature russe/Russian Literature

Aydın Süer - İlyuza Şanlı <i>Soljenitsin'in "İvan Denisoviç"in Bir Günü" Adlı Eserinin Çağdaş Edebiyattaki Yeri ve Önemi.....</i>	129
Nuray Şahinkaya <i>L. N. Tolstoy'un Aile Mutluluğu ve Kroyçer Sonat Adlı Eserlerinde Kadına Bakış Açısı</i> 137	
<p style="text-align: center;"><i>Türk Edebiyatı / Littérature turque / Turkish Literature</i></p>	
Olcay Önertoy <i>Kadınlar.....</i>	143
Apollinaria Avrutina <i>Bilge Karasu'nun Masallarının Dünyası.....</i>	149
Ömer Ulusoy <i>Les Tsiganes et leurs métiers comme source d'inspiration et d'expression littéraires dans la littérature turque.....</i>	159
<p style="text-align: center;"><i>Karşılaştırmalı Edebiyat/Littérature comparée/Comparative Leterature</i></p>	
Nevide Akpinar Dellal-Yıldız Kuru Atadere <i>Bertolt Brecht'in Sezuan'ın İyi İnsanı ve Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı'na Karşılaştırmalı Bir Bakış .....</i>	169
Şebnem Kaya <i>Toksik Söylem Yönünden Katherine Mansfield ve Sait Faik Abasıyanık .....</i>	181
<p style="text-align: center;"><i>Çeviri İncelemeleri / Etudes de Traductions / Translation Studies</i></p>	
Nazik Göktaş <i>Nurullah Ataç: Madame Bovary ve Kızıl ile Kara Çevirileri.....</i>	197
Nurhan Baş <i>Edebi Metinlerde Kullanılan Alan Dili Öğelerinin Çevirisi.....</i>	205
<p style="text-align: center;"><i>Çeşitli İncelemeler / Considérations générales / Various Studies</i></p>	
Gülden Bilal <i>Evlilik Öncesi Psikolojik Danışmanın Önemi ve Gerekliliği .....</i>	221
Mustafa Güleç <i>Hollanda'da Kadın Hakları ve Aletta Jacobs.....</i>	225
Muhittin Şahin <i>Jean-Jacques Rousseau'nun Yapıtlarında Baba İmgesinin Sosyolojik Bir Değerlendirmesi .....</i>	247

Nazik Göktaş*

NURULLAH ATAÇ: MADAME BOVARY VE KIZIL İLE KARA ÇEVİRİLERİ

ÖZET

Kurumsal kökeni Osmanlı dönemine dayanan Tercüme Bürosu'nun, 1940'lı yıllarda yeni bir anlayışla yeniden kurulması ve bu büro tarafından Nurullah Ataç'ın tasarladığı biçimde bir Tercüme dergisinin çıkarılmaya başlanması ile yoğun bir çeviri siyasası oluşturulmuş; aydınların, dil, edebiyat ve düşün insanlarının inançlı ve özverili çalışmaları ile kısa sürede dünya edebiyatından pek çok değerli yapıt Türkçeye çevrilmiştir. Ataç, bu sürece yaptığı düşünsel katkının yanı sıra yaptığı çeviriler ve çevirilarındaki görüşleri ile de Türk çeviri tarihinde yerini almıştır. Çalışmada dil özleştirmecisi özelliği ile olduğu gibi çeviri anlayışı ile de eleştirilen Ataç'ın Flaubert'den *Madame Bovary* ile Stendal'den *Le Rouge et Le Noir* adlı roman çevirilerini inceleyerek, çeviri anlayışını ve çeviri serüvenini araştırmaya devam ediyoruz.

Anahtar sözcükler: Ataç, *Madam Bovary*, *Kızıl İle Kara*, çeviri, Türkçeleştirmek, bağlamsal çeviri, kaynak/erek odaklılık, erek/variş dili, kaynak/çıkış dili, kaynak/çıkış metni.

Giriş

Cumhuriyet döneminde çeviri anlayışları genelde iki karşıt ana görüş ve bu iki görüşün uçları arasında konumlanır.¹ “Birinci görüşü benimseyenler yabancı dilin belli bir metinde yansıtın için özelliklerini söz konusu metne elden geldiğince bağlı kalarak alıcı dile aktarmaya önem verirler. İkinci görüşü benimseyenler ise, yabancı dildeki kelimelerin, kavramların, anlam örgülerinin başka dillerde de mutlaka bir “eşdeğeri”, eşdeğeri olmasa bile yaklaşık bir karşılığı olması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak alıcı dilin dağarcığındaki en uygun sözleri ararlar.”² Dönemin çeviri anlayışları bu iki görüşün uzantılarıdır; Ataç'ın çeviri anlayışı ikinci görüşe yakın olup, çevirileri de çoğunlukla bu doğrultudadır; ayrıca çeviri anlayışı da dönemin çeviri anlayışını belirleyici ve yönlendirici

* Yrd.Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü.

olmuştur. O dönemde savunulan, tartışılan çeviri görüşleri bugünkü görüşlerden pek farklı olmadığı gibi kısmen onlardan daha önce düşünülmüştür. Ataç'ın çıkış metninin anlamı bağlamında dile getirdiği anlam tanımı ve çeviride anlamın aktarımı üzerine görüşlerinin Lederer'in yorumlayıcı anlam kuramında derinlemesine irdelediği anlam hakkındaki görüşleri ile yer yer örtüşmesi gibi.³

Ataç ve Çeviri

Klasik ve çağdaş edebiyat yazarlarından çocuk kitapları, felsefe kitapları, romanlar olmak üzere 50-60 kadar çeviri yapmış olan Ataç için çeviri, "yabancı dilde söyleneni kendi anadilinde söyleyebilme sanatıdır". Çeviride asıl olan, "yabancı bir kavramın anadilinde nasıl söyleneceğini bulabilmektir". Çeviride bir yazının kullandığı kelimelere bağlanmak, bu kelimelerin her birine bir karşılık bulmaya çalışmak ve bulunan karşılıkları cümleye katmaya çalışmak boşunadır; çünkü tümce içinde tek tek sözcüklerin bir anlamı olmadığı gibi birçok anlamı da olabilir. Anlam, bu sözcüklerin belli bir yapı içinde bir araya getirilmeleri sonucu oluşur; çevirmen çeviride tek tek sözcüklerin karşılığını aramak yerine, tüm sözcüklerin bir araya gelerek oluşturdukları anlamı aramalı ve aktarmalıdır.⁴ Yazarın anlatmak istediğiğini kavramak, Türkçede onu anlatmaya çalışmak⁵ ve "tüm bir metnin anlamını" çevirmek gereklidir. Çevirmen olarak Ataç'ın çeviri anlayışı, kaynak metindeki anlamın Türkçede nasıl söylendiğini, hangi yapıyla bu anlamın en iyi şekilde aktarılabilceğini bulmaktadır. Ataç'ın çeviride önemсediği ve uymaya özen gösterdiği bir diğer nokta da, kaynak metinde yazının kullandığı sözdizimine ve tümcenin yapısına sadık kalmaktır. Yazınsal yapıtların çevrilme gereklisi, yazarlarının ne söylediklerini anlamaktır. Anlamı erek/varış dilde eşdeğer bir yapı içinde, sözcüklerin oluşturduğu yapıyı da koruyarak, dilsel bir eşdeğerlikle oluşturmak gereklidir; çünkü çeviriden beklenen, hem erek dile uygun olması hem de anlamı aktarabilmesidir.

Yine Tercüme Bürosu üyesi olan çevirmen, eleştirmen, yazar, yayıncı Vedat Günyol Cumhuriyet dönemi çeviri ve çevirmenlerini çeviri tarihi açısından değerlendirirken, Ataç'ın, Sabahattin Eyüboğlu gibi, çevirilerinde, yabancı dilden aktarılan duyu ve düşüncelerin "Türkçe'de nasıl dile getirileceği kaygısında"⁶ olduğunu belirtir. Günyol'a göre, her iki çevirmen de konuşma diline yaslanır; Türkçe'nin bulabildikleri tüm güzelliklerini ortaya sererler; çevirileri de Türkçe yazılmışçasına zorlamasız, akıcı ve kılçiksızdır. Ataç'ın özgünlüğü, yabancı dildeki metni "yansız" bir tutumla çevirmesi; "serbestliği" de sadece bir begeni ölçüsü içinde kullanmasıdır.

Aşağıda Ataç'ın Flaubert'in *Madame Bovary* ile Stendal'in *Le Rouge et Le Noir* adlı romanlarının Türkçeye çevirileri incelenerek çeviri anlayışının izini sürdürmeye devam edeceğiz.

Ataç ve *Madam Bovary*: Taşra Halkı Adetleri

Ataç'ın yine Fransızcadan Türkçeye yaptığı ilk çevirilerden biri de 1939'da Flaubert'den çevirdiği *Madam Bovary*'dır. Yapıtlar 1939'dan 2010'a kadar ünlü ünsüz birçok çevirmen tarafından defalarca çevrilmiş ve basılmış, yerlileşmiş, adeta Türk edebiyatının bir ürünü olmuştur. Hatta şimdilerde piyasada Fransızca dışında Arapça, İtalyanca gibi 2. dillerden yapılan çevirileri de olmak üzere 16 kadar yayinevinin yayılmış olduğu farklı çevirileri bulunabilir.

Ataç yapımı çevirirken kaynak/çıkış metindeki anlam söz konusu bağlamda Türkçede en iyi nasıl ifade edilir onu aramış:

“C’était une de ces coiffures d’ordre composite, où l’on retrouve les éléments du bonnet à poil, du chapska, du chapeau rond, de la casquette de loutre et du bonnet de coton, une de ces pauvres choses. (...).” (Flaubert, s.88)

Oldukça uzun ve ağır olan kaynak tümce başka bir yerde bir daha hiç rastlanmayan, nasıl bir işlevi olduğu da anlaşılamayan bir şapkayı betimliyor. Çevirmen kısaca anladığını çeviriyor. Bugünkü söyleyişle, erek dil odaklı bir yaklaşımla Türkçede nasıl söylenir?’ı aramış.

“Bu, serguçu kalpaktan tutun da miğfere, yuvarlak şapkaya, lutr kaskete, takkeye kadar her milletin her çeşit başlığına çalan bir külâhti; (...).” (s.89)

Kaynak metindeki “un nouveau habillé en bourgeois” “burjuva giyimli”, “iyi giyimli” şeklinde değil de “setre pantolon giymiş yeni talebe” şeklinde çevrilmiş. O dönemde “setre pantolon” ifadesi ailenen ekonomik durumunun iyi olduğunu bir göstergesidir.

Aşağıdaki örnekte ise, çevirmen anlamı aktarırken kaynak dil/metindeki yapısal eşdeğerliği oluşturmaya özen göstermiş.

“Ceux qui dormaient se réveilèrent, et chacun se leva comme surpris dans son travail.” (s.88)

“Uyukluyanlar gözlerini açtı ve herkes, sanki dersine dalmışken birdenbire gürültü duymuş şaşalamış gibi bir tavır takınarak ayağa kalktı.” (s.89)

Yine kaynak metinde anlatılmak isteneni anlayıp Türkçede nasıl söyleniri bulduktan sonra bazı cümleler çıkarılmış, tekrarlardan kaçınılmış, yine metnin özü aktarılmış:

“Il y eut un rire éclatant des écoliers qui décontenança le pauvre garçon, si bien qu’il ne savait s’il fallait garder sa casquette à la main, la laisser par terre ou la mettre sur sa tête. Il se rassit et la posa sur ses genoux.” (s.90)

“Sınıfı bir kahkahadır aldı; zavallı çocuk o kadar şaşalamıştı ki kasketini elinde mi tutsun, yere mi bırakın, yoksa başına mı giysin, bir türlü kestiremiyordu.” (s.91)

Bu örnekte altı çizili tümce çevrilmeyip çıkarılmışken, aşağıdaki tümcede, metin açıklayıcı bir tutumla çevrilmiş. Belirsizliği ortadan kaldırmak, anlamın açıklığını sağlamak, bağlamı korumak için eklemeler yapılmış:

“Restez donc tranquilles! continuait le professeur indigné, et, s’essuyant le front avec son mouchoir qu’il venait de prendre dans sa toque” (s.90)

“Hocanın canı çok sıkılmıştı; kürsünün üzerine koyduğu takkesinin içinden mendilini çıkarıp alını kurulayarak. –Hiç rahat duramaz misiniz? dedi” (s.91)

Anlamı açıklığa kavuşturup okurun anlamasını sağlamak için bazen bağlam, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, yeniden düzenlenmiştir:

“Le soir, à l’étude, il tira ses bouts de manches de son pupitre, mit en ordre ses petites affaires, régla soigneusement son papier.” (s.92)

“Akşam çalışma salonunda çekme(ce)sini açıp kolluklarını geçirdi, ufak tefegini yerleştirdi, kağıdına cetvelle temiz çizgiler çizdi.” (s.93)

Romanın ilk bölümünde küçük Charles Bovary’nin okuldaki ilk günü anlatılır. Sınıfa girişisiyle başlayan bu bölümde, aynı günün akşamı, yatılı kalacağı binada bulunan etüt salonuna giriş ve ders çalışmak üzere çalışma masasına yerleşmesi anlatılır. Alıntılanan tümcede belirtilen roman kahramanının okul ortamındaki durumu ve öğrenciliğin gereklerini yerine getirmesi, bağlam göz önünde bulundurularak aktarılmış. Çevirmen roman kahramanlarını anılan bağlamda, o dönemin Türkçesiyle konuşturur gibi konuşmuştur.

“Elle avait tant souffert, sans se plaindre, d’abord, quand elle le voyait courir après toutes les gotons de village et que vingt mauvais lieux le lui renvoyaient le soir, blasé et puant l’ivresse!” (s.92)

“İlk zamanlar kocasının, köyün şırfintileri peşinde koşmasına, o kerhane senin, bu meyhane benim sürtüp eve geç vakit bezgin, ağızı les gibi kokarak gelmesine, sesini çıkarmadan içlenirdi.” (s.93)

Yukarıdaki alıntıda da çevirmen aynı anlayışla, çıkış metninde “yirmi kötü, pis, ahlâka aykırı, zararlı, uygunsuz/bozuk yer” anlamına gelen vingt mauvais lieux söz öbeğini o kerhane senin, bu meyhane benim ifadesiyle Türkçeleştirmiştir.

Aşağıdaki tümcede de anladığını, kısaca özü çevirdiği, Türkçeleştirdiği görülüyor:

”(...) tandis que, sans s’inquiéter de rien, Monsieur, continuellement engourdi dans une somnolence boudeuse dont il ne se réveillait que pour lui dire des choses désobligantes, rester à fumer au coin du feu, en crachant dans les cendres.” (s.92)

“Beyefendi ise hiçbir işi üzerine almaz, kükünü dikip ocağın başına oturur, küllere tükürerek çubuğunu içер ve ancak karısını haşlamak için gözlerini açardı.” (s.93)

“Quoiqu’elle fût laide, sèche comme un cotret, et bourgeonnée comme un printemps (...)” (s.98)

“Çirkin, çalı otu gibi kara, tomurcuk açmış fidan gibi sivilceli (...)” (s.99)

Yukarıdaki son alıntıda ise, “kara kuru, ilkbahar mevsiminin ağaç tomurcukları gibi sivilceli yüzüyle cirkin bir kadın”ın oldukça kısa bir tümceyle dile getirildiği kaynak metin, erek dil okurunun anlayacağı biçimde yine kısa bir tümce ile çevrilmiş. Yapılığın tümünde, Türkçeleştirme tutumunun somutlaşlığı benzer örnekleri çoğaltmak olasıdır.

Ataç ve Kızıl ile Kara

Stendhal’ın 1830’da yazdığı ve Türkçeye ilk kez 1941/1942’de Ataç tarafından çevrilen ve yazarın en önemli yapıtlarından biri olarak bilinen, Dünya Klâsikleri arasında yer alan romanı *Kızıl ile Kara/Kırmızı ve Siyah*, o tarihten 2010’a kadar birçok çevirmen tarafından çevrilmiş ve basılmış. Öyle ki şu şıralar 10 -daha da fazla olabilir- yayinevi tarafından yapılan, 2. dilden de olmak üzere farklı çevirilerini ve basımlarını bulmak olanaklıdır. Ataç, bu romanı da –örneklerde görüleceği gibi- *Mme. Bovary*’de olduğu gibi aynı anlayışla Türkçeleştirerek çevirmiştir:

”(...), il fut un bon précepteur, pour lui, il n’éprouvait que haine et horreur pour la société où il était admis, à la vérité au bas bout de la table, ce qui explique peut-être la haine et l’horreur.” (Stendhal, s.124)

“Mürebbilik işini iyi gördü. Artık kendisinin de kabul edilmiş olduğu kibarlar âlemine karşı içinde hâlâ ancak kin ile nefret vardı; oraya kabul edilmişti, diyoruz, öyle ama sofranın tâ son ucuna alınmıştı, kin ile nefret duyguları da belki bundan geliyordu.” (s.125)

Aşağıda verilen iki örnekte de çıkış metnindeki anlamanın Türkçede en iyi söyleniş biçimini aranmış:

”(...) Julien fut sur le point de se trahir; il se sauva dans le jardin, sous prétexte de voir les enfants.” (s.124)

”(...) Julien, az kaldı hislerini belli edecek; çocukları göreceğini bahane ederek kendini bahçeye dar attı.” (s.125)

Metne bağlı kalinsayıdı “Julien az kalsın kendine ihanet edecek; çocukları görmek

bahanesiyle kendini bahçeye attı/kaçıtı.” Biçiminde çevrilecekti. Ancak burada metinsel bağlam dikkate alındığında kendine ihanet etmek duygularını ele vermek anlamına gelmektedir.

“Mme de Rênal, se promenant avec M. Valenod et le sous-préfet, arrive par hasard dans le petit bois; elle vit Julien étendu sur la terre, et le crut mort. Son saisissement, fut tel qu'il donna de la jalousie à M. Valenod.” (s.124)

“M. Valenod ile ilçebayı (kaymakamı) alıp gezmege çıkışmış olan Madame de Rênal, tesadüfen koruya uğradı; Julien'in yerde yattığını görüp ölmüş sandı. Beti benzi öyle attı ki M. Valenod'un içine kıskançlık kurdu girdi.” (s.125)

“Mme. de Rênal’ın böylesine heyecanlanması M. Valenod’un kıskanmasına neden oldu,” tümcesinin anlamının eşdeğeri aranılarak Türkçeleştirilmiş.

Aşağıdaki her iki alıntıda ise, erek okurun anlamı anlayabilmesi için anlam yorumlanarak Türkçeleştirilmiş, bağlam yeniden oluşturulmuş.

“Lorsqu'elle revit Julien, elle était tout tremblante; sa poitrine était tellement contractée qu'ell ne put parvenir à pronocer la moindre parole.” (s.132)

“Julien’i tekrar gördüğü vakit titriyordu, yüreği o kadar daralmıştı ki ağızını açıp bir şey söylemeyemedi.” (s.133)

Aşağıdaki örnekte, çıkış metninde Julien’in parlak düşüncesi karşısında M.de Rênal’ın alınının aydınlandığını görülmektedir. Oysa Türkçede, çevirmenin de dile getirdiği gibi, bu bağlamda insanın yüzü aydınlanır, gözleri parlar.

“Le front de M. Rênal s'éclaircit.” (s.134)

“M. De Rênal’ın gözleri parladı.” (s.135)

“Il dit publiquement que tant de coquetterie ne convenait pas à jeune abbé. A la soutane près, c'était le costume que portait Julien.” (s.124-126)

“Bir genç papaza bu derece zariflik düşkünlüğünü yakıştıramadığını herkesin içinde söylemeye başladı. Julien’in elbiselerinin rahip elbiselerinden biricik farkı, cübbe giymemesiydi.” (s.125-127)

Yukarıdaki alıntıda ise, çıkış metni hikâyeleştirilerek, bağlama göre yorumlanarak Türkçeleştirilmiş.

“Mme. de Rênal était une de ces femmes de province que l'on peut très bien prendre pour des sottes pendant les quinze premiers jours qu'on les voit. Elle n'avait aucune expérience de la vie, et ne souciait pas de parler. Douée d'une âme délicate et dédaigneuse, cet instinct de bonheur naturel à tous les êtres faisait que, la plupart du temps, elle ne donnait aucune attention aux actions des personnages grossiers au milieu desquels le hasard l'avait jetée.” (s.126)

“Mme. de Rênal, kendilerini tanıdığımızın ilk on beş gününde budala sanabileceğimiz taşra kadınlarındanındı. Hayatın ne olduğunu anlamamıştı, pek söz söylemeye de kalkışmazdı. Ruhunda bir kibarlık, bir doygunluk vardı, tesadüfen aralarına düştüğü kaba insanların yapıp etkilerine çok vakit aldırmış etmezdi. Zaten bahtiyarlık aramak herkesin içinde kendiliğinden bulunan bir his değil midir?” (s.127)

“Mme de Rênal, şu on beş gün boyunca tanıdığımız kadarıyla, kasabali sıradan kadınlardan biriydi. Hiç hayat tecrübesi yoktu, gerekmedikçe de konuşmazdı. Ruhunda bir kibarlık, bir doygunluk vardı, herkeste (bazı insanlarda?), doğal olarak bulunan mutlu olma içgüdüsüyle, tesadüfen aralarında bulunduğu insanların yapıp etkilerine çok vakit aldırmış

etmez/etliye sütlüye karışmazdı.” diye çevirebileceğimiz bu metin, erek dil okurunun en iyi anlayabileceği ifadeyi bulabilme düşüncesiyle çevrilmiştir.

“Mais Julien s'éloignait de la trace.” (s.134)

“Fakat Julien bu son sözleriyle, anlamağa çalıştığı gizli sebebi bulmak yolundan gene uzaklaşmıştır.” (s.135)

Bu alıntıda dilsel çevirisi “fakat Julien izden/ipucundan gittikçe uzaklaşıyordu” olan tümce, metin bilgisi ve bağlam göz önünde bulundurularak çevrilmiş, tümce uzamış fakat anlam kayba ugramadan aktarılmış:

“Pour éviter tout sujet de triomphe au parti jacobin, dit le jeune précepteur, et cependant me donner les moyens de répondre à M. Adolphe, on pourrait faire prendre un abonnement chez le libraire par le dernier de vos gens.” (s.134)

“-Liberalleri üstümüze sıçratmadan da M. Adolphe'un suallerine cevap verebilmem için aklıma ilginç bir çare geliyor, dedi; kitapçıya abone oluruz ama bu aboneyi uşaklarınızdan en aşağısının adını yazdırıverirsiniz. Bilmem siz ne dersiniz?” (s.135)

Yukarıdaki alıntıda ise, bağlam, iletişim durumu-konuşma anı- ve varış dili okuru göz önünde bulundurularak çevrilmiş. Konuşma anı, konuşucuların statüsüyle birlikte başarılı bir biçimde oluşturulmuş.

“La vie de Julien se composait ainsi d'une suite de petites négociations; et leur succès l'occupait beaucoup plus que le sentiment de préférence marquée qu'il n'eût tenu qu'à lui de lire dans le coeur de Mme de Rénal.” (s.134)

“Julien'in hayatı böylece birtakım küçük işleri yoluna koymağla çalışmakla geçiyordu; bu işleri başarabilmek kaygısı onun zihninde Madame de Rénal'in gösterdiği alâkadan daha çok yer etmişti. Oysaki o kadının kalbinde ne büyük bir değeri olduğunu, gözlerini bir çevirip bakmakla anlayabiliirdi.” (s.135)

Madame Bovary çevirisinde, bugünkü söyleyişle, erek/varış dil/kültür odaklı, bu anlamı Türkçede en iyi nasıl ifade edebilirim? Kaygısı ile düz çeviri yerine deyimler, atasözleri kullanımını, içten, sıcak bir dille, bağlam uygunsa konuşma dili kullanılarak çevrilmiş. Kültürel/dini sözcükler, terimler (“sacristie”, “viateque”, “volant oyunu” gibi), okurun kafasında bir soru işaretine neden olacak durumlar çoğunlukla çevrilmemiş; çevrildi ise de, dipnotta (cumaları et yenmemesi, “Fransız mekteplerinde birinci sınıf, son sınıfır” vb biçimde) açıklanmış.

Ataç, *Kızıl ile Kara* romanını, *Mme. Bovary*'nın çevirisinde olduğu gibi aynı kaygıyla, “çevirmen anamı, tüm bir metnin anlamını çevirmeli” sözleriyle açıkladığı çeviri anlayışıyla, aktarılacak olan anmanın Türkçedeki karşılığının en iyi hangi yapıyla ifade edilebileceğini düşünerek çevirmiştir.

İki çeviri karşılaştırıldığında en belirgin özelliğin, çeviri yaparken metnin anlamsal eşdeğerliğini sağlamaya özen göstererek “Türkçeştirmek” olduğu söylenebilir. Ataç biçimsel eşdeğerliğin de aynı şekilde önemli olduğunu şu sözlerle belirtmiştir: “Bir cümlede esas olarak bir fikir vardır; ötekiler onu aydınlatmak için etrafına toplanılmış ikinci derecede fikirlerdir; herhangi birini ayırdığımız zaman ona daha fazla ehemmiyet vermiş ve bu suretle muharririn maksadını, fikrini bozmuş oluruz.”⁸ Ancak çeviri yaparken, tümçenin yapısını böldüğü, değiştirdiği, kaynak metinden uzaklaşlığı, hatta “serbest çeviri” yaptığı görülmektedir. Ataç, her iki romanı da -daha önceki iki çalışmada irdelediğimiz diğer dört yapının çevirisinde olduğu gibi⁹ -önceliği hangi yazar, hangi biçimle, nasıl söylese söylesin,

söylenilen, dile getirilen “bu anlam Türkçe de en iyi hangi yapıyla ifade edilir?” biçimindeki “Türkçe söyleme” anlayışıyla çevirmiştir.

Dönemin kendine özgü koşulları içerisinde işlevselligi tartışlamayacak olan bu çeviriler, bir gereksinimi karşılamış olsalar da Türkçeye uyarlanarak çevrildikleri ve yazinsal yapıtın çevrilme gerekçesine ters düştükleri ileri sürülmüştür. Ataç’ın farklı yüzyıllarda yaşamış, farklı dillerde yazmış, farklı biçimleri olan yazarların yapıtlarındaki farklı karakter özelliklerine sahip kahramanları hep aynı biçimde, hepsinin aynı dili kullanan, birbirinin aynı kahramanlaşmış gibi anlaşılmasına neden olan çeviri anlayışı eleştirlmiştir. Orhan Burian, *Tehlikeli Alâkalar* çevirisini sanki “Fransız on sekizinci asırından değil de Türk on sekizinci asırından söz açan bir mektup okur gibi oluyoruz”; “mütercim cümleleri nakil işinden vazgeçiyor, eser sahibinin duygusu ve düşüncelerinin ifadesini yeni baştan, onlara yaraşan bir Türkçede bulmaya çalışıyor”¹⁰ sözleri ile eleştirmiştir. Tahsin Yücel de, “bir kaynak metni kendi dilimize uydurmak değil de çevirmek istiyorsak, aykırılıklardan çekinmemek gerekir. Bu (durum) yazinsal çevirinin ‘doğallığı’ (çeviri kokmama), akıcılığı sorununa getiriyor bizi. (...), doğallık, akıcılık gibi nitelikler yazının özgül niteliği olmadığı gibi yazinsal çevirinin de özgül niteliği değildir. Bir başkasının dilini kendi dilimizle özdeşleştirmek, bir başka ekinin ürününü kendi ekinimizin bir ürününe dönüştürmek istersek, Ajar’ın ya da Balzac’ın anlatısının çevirisini yerine, sıradan bir metin getirmiş oluruz. Sıradan metinlerin de ne yazına yararı vardır, ne çeviriye.”¹¹ Sözleri ile Ataç ve onun gibi düşünenlerin çeviri anlayışlarını ve yöntemlerini eleştirmiştir. Yazinsal yapıtın çevrilme gerekçesi okura yeni ve yabancı olan yapıtın içindeki aykırılıklar ve yabancılıklar olduğuna göre, yapımı kendi dilimize uydurmak, aynılaştırılmak değil, çevirmek, aykırılık ve yabancılıkları özenle, hatta kıskançlıkla korumak gereği açıkça görülmektedir. Oysa diller ve kültürler arası farklılıklar nedeniyle, kaynak yapıtın yazinsal ve biçimsel özelliklerinin erek dile aktarılması sorunu yazinsal çevirinin önemli bir sorunu olagelmiştir. Ataç incelenen her iki romanı genel kabul gören çeviri anlayışıyla örtüşmeyen çeviri anlayışıyla, “Türkçe söyleyiş” biçimile çevirmiştir.

Sonuç

Ataç, kaynak dil ve metni de göz önünde bulundurarak, Türkçede anlamsal eşdeğerliği arayan bir çeviri anlayışını benimsemisti. Çeviri yaklaşımının temel belirleyeni, kaynak metnin anlamının Türkçede en iyi nasıl ifade edebileceğini aramak ve bu ifadeyi kendine özgü “Türkçe söyleme” anlayışı ile söylemek olmuştur. Çeviri sürecine her zaman anadili sevgisi, duyarlığı, bilinci ile Türkçe “tutkusunu”nun eşlik etmesi ve çeviri anlayışını belirlemiş olması, çevirilerinin bir diğer ortak özelliği. Çevirdiği yapımı, hangi yazar/yapıtın kahramanı ne söylerse, hangi biçimle nasıl söylese söylesin, hep aynı “uslûp”la, erek dil, kültür ve bağlam odaklı çeviri yaklaşımıyla çevirmiştir. Ancak, bu çeviri anlayışıyla, farklı tarihsel dönemlerde yazılmış olan yapıtların özü ve yabancılığı ile yazarlarının öznel dil kullanımlarını, biçimlerini koruyamadığı, okurun başka bir yazından alabileceği değişik tatları almasını engellediği, kahramanları aynılaştırarak birbirinin aynı kişilermiş gibi algılanmalarına neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Haklı eleştirilere karşın başarısını bugünün ölçütleriyle nesnel bir biçimde değerlendirmenin pek mümkün olmadığı, ancak çevrildikleri dönem büyük bir boşluğu dolduran ve okuyucular tarafından çok büyük bir sevgi ve ilgiyle karşılanıp büyük bir beğenisi ile okunduklarına tarih tanıklık etmektedir.

NOTLAR

- 1 Aksoy, B., 2004, Çeviri Seçkisi I, Çeviriyi Düşüneler, Haz: Mehmet Rifat, s.227-239.
- 2 Aksoy, a.g.y., s.227.
- 3 Lederer, Marianne, 1994, La traduction aujourd’hui, le modèle interprétatif, Paris, s.11.
- 4 Ataç, N., 1944, Tercüme Üzerine, Tercüme 26, 19 Temmuz, s.155.
- 5 Ataç, ag.y., s.155.
- 6 Günyol, V., 1983, Türkiye’de Çeviri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yay., cilt 2, s.330.
- 7 Aksoy, a.g.y., 229.
- 8 Ataç, N., 1941, Tercümeye Dair, Tercüme 6, 19 Mart, s. 505-507.
- 9 Göktaş, N., “Nurullah Ataç ve *Le Grand Meaulnes* Çevirisi”, VI. Ulusal Frankofoni Kongresi “Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Frankofoni, 20-22 Mayıs”, Kafkas Üniversitesi, Kars 2010.
Göktaş, Nazik, 2010, Nurullah Ataç ve *Le Grand Meaulnes* Çevirisi: Anlamı üretme ve aktarmada metne bağlılık mı anlama bağlılık mı? (ulusal bildiri), VI. Ulusal Frankofoni Kongresi, Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Frankofoni, 20-22 Mayıs, Kafkas Üniversitesi, Kars, s.2.
Göktaş, N., “Türk Çeviri Tarihinde Önemli Bir İsim: Nurullah Ataç ”, 10.Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu (03-05 Kasım), Gazi Üniversitesi, Cilt 1, 437-444, Ankara 2011, www.deyişbilim.gazi.edu.tr
- 10 Burian, O., 1944, Tercüme ve Bizim İçin Manası Üzerine, Akt: B. Aksoy, 2004, Çeviri Seçkisi I.
- 11 Yücel, T., 1992, Anlatı Çevirisi, Metis Çeviri, Sayı:19, Bahar, s.64.

KAYNAKÇA

- Aksoy Bülent., 2004, Çeviri Seçkisi I, Çeviriyi Düşüneler, Haz: Mehmet Rifat, s.227-239.
- Ataç, Nurullah, 1941, Tercümeye Dair, Tercüme 6, 19 Mart, s. 505-507.
- Ataç, Nurullah, 1944, Tercüme Üzerine, Tercüme 26, 19 Temmuz, s.155-157.
- Ataç, Nurullah, 1962, Ataç, Ataç Üzerine, Söyleşiler, Dizdaroğlu, H.-Özerdim, Sami N., Ankara Ü. Basımevi.
- Burian, Orhan, 1944, Tercüme ve Bizim İçin Manası Üzerine, Akt: B. Aksoy, 2004, Çeviri Seçkisi I.
- Flaubert, 1958, *Madam Bovary-Taşra Halkı Adetleri*, Çev: Ataç, *Tercüme* dergisi Temmuz-Aralık, Sayı: 63-64, s.88-101.
- Göktaş, Nazik, 2010, Nurullah Ataç ve *Le Grand Meaulnes* Çevirisi: Anlamı üretme ve aktarmada metne bağlılık mı anlama bağlılık mı? (ulusal bildiri), VI. Ulusal Frankofoni Kongresi, Geçmişten Geleceğe Türkiye’de Frankofoni, 20-22 Mayıs, Kafkas Üniversitesi, Kars, s.2.
- Göktaş, N., “Türk Çeviri Tarihinde Önemli Bir İsim: Nurullah Ataç ”, 10.Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu (03-05 Kasım), Gazi Üniversitesi, Cilt 1, 437-444, Ankara 2011, www.deyişbilim.gazi.edu.tr
- Günyol, Vedat, 1983, Türkiye’de Çeviri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yay., cilt 2, s.324-330.
- Lederer, Marianne, 1994, La traduction aujourd’hui, le modèle interprétatif, Paris, s.11.

- Stendal, 1958, *Le Rouge et Le Noir/ Kızıl ile Kara*, Çev: Ataç, *Tercüme* dergisi Temmuz-Aralık, Sayı: 63-64, s.124-139.
- Yücel, Tahsin, 1992, Anlatı Çevirisi, Metis Çeviri, Sayı:19, Bahar, s.61-64.